

Doprinos zagrebačkog studija germanistike kvaliteti srednjoškolske nastave (1895.–1918.)

IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA

III. gimnazija, Kušlanova 52

HR - 10000 Zagreb

ivana_cvijovic@yahoo.de

Predhodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno/Received: 1.8.2022.

Prihvaćeno/Accepted: 20.9.2022.

Krajem 19. stoljeća u Hrvatskoj i Slavoniji postojao je velik broj škola u kojima su njemački jezik predavali nekvalificirani učitelji. Osposobljavanje školovanog srednjoškolskog kadra bio je stoga jedan od važnijih razloga za utemeljenje germanističke katedre na Mudroslovnom fakultetu. Analizirajući dokumentaciju s učiteljskih ispita, u članku se nastoji dati odgovor na pitanje je li zagrebačka katedra ispunila svoju zacrtanu svrhu, odnosno je li uspjela pridonijeti podizanju kvalitete srednjoškolske nastave njemačkog jezika.

Ključne riječi: njemački jezik, Mudroslovni fakultet u Zagrebu, germanistika, srednjoškolska nastava

»Šesta je godina na izmaku, što se ja bavim obukom u njemačkom jeziku, a zadnje tri godine predajem samo taj predmet. Tako sam mogao svu tijekom vremena stečenu vještinu i iskustvo i sav svoj mar koncentrirati na ovaj jedan predmet. Sada ako hoću da budem iskren, moram priznati, da nijesam bio nikad sa svim zadovoljan s uspjehom, koji sam polučio.«¹ Tim je riječima gimnazijski profesor Ivan Scherzer 1895. započeo svoj tekst u kojem se zalagao za reformu srednjoškolske nastave njemačkog jezika. Pozivajući se na pozitivne rezultate koji su polučili »najprosvjetljeniji evropski narodi« nakon što su pred dvadesetak godina uveli promjene u »obuci«, zaključio je da bi i u Hrvatskoj trebalo promijeniti nastavne metode, naglašavajući da nepovoljan uspjeh nije bila »niti (...) krivnja učenika niti trudoljubiva učitelja.«² Iako su *Naučnom osnovom* bili popisani nastavni sadržaji koje je učenik trebao savladati, u prvom redu jezične strukture, iz nekoliko redaka posvećenih njemačkom jeziku u svakom razredu može se zaključiti i nešto o korištenim metodama.

Prevođenje s njemačkoga na hrvatski i s hrvatskog na njemački jezik bilo je zastupljeno već od prvoga

razreda, a osim raspona jezičnih struktura, iz razreda u razred širio se i opseg tekstova koje su učenici morali učiti napamet. Kretalo se od učenja »najobičnijih rieči naizust«, da bi već u drugom razredu učenici osim memoriranja »rieči i najobičnijih rečenica svakdašnjega govora« morali čitati, tumačiti i učiti naizust i »pomanja štiva«, tj. basne, priče i pjesmice. »Deklamovanje naizust naučenih pjesama« bilo je na dnevnom redu sve do prvoga polugodišta osmoga razreda, a konačan je cilj bilo »čitanje, stvarno i estetično tumačenje najznamenitijih proizvoda znanstvene, pjesničke i beletristične literature.«³ I deset godina nakon Scherzerove inicijative, i u novoj su se naučnoj osnovi za srednje škole mogle pročitati slične formulacije, ali je sada od 5. razreda dodana i privatna lektira, »u prvom redu nepročitana štiva u školskoj knjizi«, dok se u 7. razredu privatna lektira birala »prema znanju jezika i individualnosti učenika kao dopunjanje školskog štiva.«⁴ I u gimnazijama i u realkama svrha učenja bila je jednako formulirana: »Poznavanje njemačkog jezika potrebno za razumijevanje njemačke knjige i neka vještina služiti se njemačkim jezikom u praktičnom govoru i pismu.«⁵ Rezultati iz

¹ Ivan Scherzer, »Reforma obuke u njemačkom jeziku«, *Nastavni vjesnik*, knj. III (Zagreb, 1895), str. 12–23, na str. 12.

² *Isto*.

³ *Naredba kr. hrv.–slav.–dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 10. listopada 1886. br. 6211, kojom se propisuje jedna naučna osnova za sve hrvatsko-slavonske realke* (Zagreb: Tisak Ign. Granitza i dr., 1886), str. 1–10.

⁴ *Naučna osnova za srednje škole* (Zagreb: Tisak kr. zemaljske tiskare, 1906), str. 44.

⁵ *Isto*, str. 42 i 66.

prakse pokazivali su, međutim, da učenici nakon sedam ili osam godina učenja poznaju »samo okosnicu njemačkoga jezika«, da znaju doduše »govoriti o običnim stvarima«, ali da »svoje samostalne misli« mogu izraziti »samo s velikom teškoćom i nespretno« te da »okretno i u duhu njemačkoga jezika« mogu govoriti samo oni »koji su imali prilike kod kuće vježbati se u živom govoru«. ⁶

Prema drugim shvaćanjima, za lošije rezultate učenika nisu bili krivi (samo) nastavni sadržaji i metode, nego i manjak učitelja kvalificiranih za predavanje njemačkoga jezika. Naime, da bi mogli studirati germanistiku, a potom jednog dana i položiti učiteljski ispit iz njemačkoga jezika, studenti iz Hrvatske bili su i nakon utemeljenja sveučilišta 1874. prisiljeni odlaziti na strana sveučilišta jer na Mudroslovnom fakultetu sve do 1895. nije bio imenovan profesor za njemački jezik i književnost, tj. nije postojala germanistička katedra. Na fakultetu je djelovao tek »učitelj njemačkoga jezika« Julije Šajatović, koji je od 1876. predavao njemački jezik »za praktičnu porabu«. Ipak, odlazak na vanjsko sveučilište iziskivao je od studenata dodatna odricanja. Nerijetko je pri upućivanju studenata na strana sveučilišta bila presudna financijska potpora, bez koje im ne bi bilo moguće otisnuti se u inozemstvo. Tako je, na primjer, redovitom studentu Dragutinu Kudlichu odobrena potpora za nastavak studija na sveučilištu u Grazu. ⁷ On se u akademskoj godini 1882./1883. u Grazu trebao pripremati za polaganje učiteljskog ispita iz njemačkoga jezika kao glavne, a klasične filologije kao sporedne struke, uz uvjet da nakon položenog ispita najmanje deset godina predaje u školi u Hrvatskoj i Slavoniji. ⁸ I spomenuti Ivan Scherzer mogao se u Grazu posvetiti studiju germanistike kao glavnog, a klasične filologije kao sporednog predmeta, zahvaljujući stipendiji Zemaljske vlade dodijeljene u rujnu 1884. godine. ⁹

Osim materijalnih (ne)prilika, drugu prepreku odlasku na austrijska sveučilišta predstavljalo je i predznajanje njemačkoga jezika jer se i od studenata germanistike koji su dolazili izvan njemačkoga jezičnog govornog područja očekivalo da znanje tog jezika dovedu što bli-

že razini koji su imali izvorni govornici. Na taj su dodatni trud bili spremni, odnosno za to su bili sposobni, tek malobrojni. Da je to ipak bilo moguće, svjedoči ponovno primjer Ivana Scherzera. Tijekom studija germanistike u Grazu Scherzer je kontinuirano napredovao. ¹⁰ Iako su mu se i u nagrađenom seminarskom radu iz zimskog semestra 1886./1887. još potkrale stilističke i pravopisne pogreške, seminarski predstojnici nisu mogli previdjeti činjenicu da autor, porijeklom Hrvat, nije prije pet semestara znao točno napisati nijednu rečenicu. ¹¹

Na »nestašic[u] osposobljenih za njemački jezik učiteljskih sila na naših učilištih« i ranije opisane poteškoće s kojima su se susretali hrvatski studenti germanistike na sveučilištima u njemačkom govornom području među prvima je upozorio profesor Franjo Maixner u predstavi pročitanoj na sjednici Proforskog zbora Mudroslovnog fakulteta 1886. godine. Naime, nakon što je Julije Šajatović zbog bolesti razriješen lektorske službe, Maixneru je povjerena zadaća da predloži rješenje za ispražnjeno lektorsko mjesto. Krenuvši od toga da dotadašnja organizacija nastave njemačkoga jezika i književnosti na sveučilištu – predavanja »poglavito za praktičnu porabu« – više nije odgovarala »ni pravim potrebam naše nastave a kamoli onim višim zahtjevima znanosti, koji ipak na svakom sveučilištu u prvom redu moraju da budu odlučni«, Maixner je u svojoj predstavi predložio Proforskome zboru da Zemaljsku vladu zamole da imenuje profesora za njemački jezik i književnost. Na to su ga, kako je već spomenuto, potaknuli i »zaista vrlo (...) riedki zavodi, u kojih izpitani učitelji predavaju taj predmet, a od koli je štetnu utjecaju to na uspjeh učenikâ samih, toga jamačno ne treba potanje dokazivati«. ¹² Bio je uvjeren da bi se nakon osnutka katedre situacija itekako promijenila:

Toj nestašici osposobljenih učitelja doskočit će se nedvojbeno, ako se ustrojenjem posebne katedre dade kandidatom učiteljstva prilika, da si takodjer iz toga predmeta mogu pribaviti učiteljsko osposobljenje na našem sveučilištu.

⁶ Scherzer, »Reforma obuke u njemačkom jeziku«, str. 12.

⁷ Arhiv Filozofskog fakulteta u Zagrebu (dalje: AFF), *Imenici redovitih i izvanrednih slušatelja* (dalje: Imenici), br. 8; AFF, *Spisi dekanata Mudroslovnog fakulteta (Spisi po urudžbenom broju*; dalje: Spisi), 70/1882.

⁸ AFF, Spisi, 196/1882.

⁹ Universitätsarchiv Graz, Doktorsakten der Philosophischen Fakultät 1872–1918: UAG, DA 328, Doktorsakt Iwan Bratoljub Scherzer, »Curriculum vitae«.

¹⁰ Hans-Harald Müller, Myriam Isabel Richter (prired.), *Praktizierte Germanistik. Die Berichte des Seminars für deutsche Philologie der Universität Graz 1873–1918* (Stuttgart: Hirzel, 2013), str. 96–102.

¹¹ Isto, str. 101. Usp. i UAG, DA 328, Doktorsakt Iwan Bratoljub Scherzer, »Gutachten über die dissertation des cand. Iwan Scherzer aus Vinkovce«, str. [3].

¹² AFF, Spisi, 135/1886. O Maixnerovoj predstavi usp. i Ivana Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj. Nastava njemačkoga jezika i književnosti na Sveučilištu u Zagrebu 1876.–1918.* (Zagreb: Srednja Europa, 2022), str. 27–30.

Steći si takvo osposobljenje na drugom kojem njemačkom sveučilištu n. p. u Beču ili Gradcu, kamo se u novije vrijeme obično šalju naši kandidati, vrlo je teško dapače gotovo nemoguće za kandidate, koji su na kojoj hrvatskoj gimnaziji svršili nauke, ako se pomisli, da oni nemaju takva predznanja, niti ga prema naučnoj osnovi naših gimnazija imati mogu, kakvo se na takvih sveučilištih kod predavanja predpostavlja, gdje su slušaoci ne samo na njemačkom jeziku svršili svoje nauke, nego su si također prema ustrojstvu ondješnjih gimnazija pribavili takvo znanje gramatičko i literaturno kakvo se kod naših kandidata pravedno ni predpostaviti ne može.¹³

Koliko je teško bilo pronaći kvalificiranog učitelja njemačkog jezika ilustrira i primjer iz 1899., kada je ravnatelj male realne gimnazije u Bjelovaru zamolio Zemaljsku vladu da ne odobri molbu za premještaj namjesnog učitelja Josipa Amsa u vinkovačku gimnaziju. Iako je o Amsu kao učitelju njemačkog jezika imao samo riječi hvale, »službeni obziri« prisilili su ga »da zamoli visoku vladu, neka ostavi molitelja na ovom zavodu, ako se ne bi mogao s drugim germanistom zamijeniti«. Ravnatelj je zaključio svoje mišljenje riječima koje nisu nimalo govorile u prilog zagrebačkom studiju germanistike, koji je tada tek bio u povojima:

Ne bude li za ovaj predmet postavljen stručnjak, tad bi opet nastale one neprilike, kojima se je ovo ravnateljstvo tolike godine borilo i koje bi sada još i veće bile, jer mladi ljudi, koji su u Zagrebu nauke svršili, ne mogu obuke u njemačkom jeziku ni u prvom razredu preuzeti.¹⁴

Naime, Vlada nije odmah udovoljila zahtjevu Proforskog zbora, već je imenovala novoga lektora, Ivana Quiquereza. On će u tom statusu ostati do 1895., kada će ipak postati prvim izvanrednim profesorom za njemački jezik i literaturu na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu. Quiquerez će ubrzo nakon imenovanja biti suspendiran, a potom i otpušten. Naslijedit će ga Stjepan Tropsch, koji će 1902. postati prvim redovitim pro-

fesorom za njemački jezik i literaturu i vodit će katedru sve do smrti 1942. godine.¹⁵

Jedno od jamstava da je netko spreman za preuzimanje nastavničke službe bio je učiteljski ispit iz njemačkog jezika kao glavne ili sporedne struke.¹⁶ Stoga se kao jedna od ključnih godina u razvoju zagrebačke germanistike, uz 1895., ističe i 1897. Tada je, naime, slušateljima Mudroslovnoga fakulteta bilo omogućeno da ispit iz njemačkog jezika polažu u Zagrebu umjesto da odlaze u Beč, Graz ili na neko drugo sveučilište. Time je zagrebačka germanistika u izobrazbi nastavnika bila formalno izjednačena s drugim studijima germanistike na njemačkim sveučilištima Monarhije, što je bilo veliko postignuće uzme li se u obzir da su se za mnoge predmete učiteljski ispiti i dalje polagali na nekom austrijskom sveučilištu.¹⁷ Osim što su u *Propisu o izpitivanju kandidata za gimnazijsko i realno učiteljstvo u Hrvatskoj i Slavoniji* iz 1885. bile popisane struke iz kojih se mogao polagati učiteljski ispit, izrijeком je bilo navedeno i da će »učitelji ostalih struka gimnazijske i realne obuke, kao što su: njemački, francuski, talijanski i eventualno magjarski jezik, prostoručno i geometrijsko risanje, ter opisno mjerstvo« morati »učiteljsko osposobljenje, dok ne bude inače određeno, pribaviti pred kojim izpitnim povjerenstvom u Austrijsko-Ugarskoj Monarkiji«. ¹⁸ Ne čudi stoga što Žigi Trausmileru nije zadana tema za domaću radnju iz njemačkog jezika. On je, naime, nakon što je položio učiteljski ispit za predavanje latinskog i grčkog jezika u nižoj gimnaziji, 1885. poželio položiti i ispit iz njemačkog jezika za višu gimnaziju. Naposljetku se ipak odlučio za ispit iz klasične filologije i za preostala četiri gimnazijska razreda.¹⁹ Iz istog je razloga »molbenica odbita« i Ćiri Truhelki, koji se prijavio za polaganje ispita iz povijesti i geografije te njemačkog jezika za višu gimnaziju.²⁰ Polaganje ispita iz njemačkog jezika za nižu gimnaziju najavio je i Milan Nedeljković, ali se nakon negativnog odgovora ispitnog povjerenstva morao zadovoljiti

¹³ AFF, Spisi, 135/1886.

¹⁴ HR-HDA-216, Ministarstvo narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske, kut. 86, br. 75, dosje Josipa Amsa.

¹⁵ Usp. Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 37–46.

¹⁶ Položeni ispit iz glavne struke omogućavao je predavanje tog predmeta ili tih predmeta u svim razredima, a iz sporedne samo u nižim razredima.

¹⁷ Usp. Marijan Bobinac, »Odsjek za germanistiku«, u: Stjepan Damjanović (ur.), *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb: Filozofski fakultet, 1998), str. 175–183, na str. 175; Antun Sedlar, »Germanistik in Kroatien«, *Deutsche Kultur im Leben der Völker: Mitteilungen der Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und Pflege des Deutschums* 16/2 (München, 1941), str. 281–290, na str. 282; Miljan Mojašević, *Nemačko-jugoslovenske kulturne veze. Studije i članci* (Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata, 1974), str. 251. Viktor Žmegač smatra da je do punog etabliranja germanistike u Zagrebu došlo 1895., tj. nakon osnutka katedre. Usp. Viktor Žmegač, »Zur Geschichte der Germanistik in Kroatien«, u: Christoph König (ur.), *Germanistik in Mittel- und Osteuropa* (Berlin; New York: de Gruyter, 1995), str. 111–120, na str. 122.

¹⁸ *Akademički propisi za porabu slušalaca na kr. hrvatskom sveučilištu Franje Josipa I.* (Zagreb: Brzotiskom A. Brusine, 1887), str. 41.

¹⁹ HR-HDA-502, Filozofski fakultet u Zagrebu. Ispitna komisija za polaganje stručnih ispita za zvanje profesora srednjih škola, Imenik I. Učiteljski kandidati koji su dobili domaće radnje 1877.–1896., br. 65, 89, 167 i 182; kut. 44, dosje Žige Trausmiler.

²⁰ HR-HDA-502, Imenik I, br. 179.

»samo« glavnom strukom, tj. osposobljavanjem za učitelja povijesti i geografije na cijeloj gimnaziji.²¹

Iz Maixnerove molbe da se utemeljenjem katedre za njemački jezik »dade kandidatnom učiteljstvu prilika, da si takodjer iz toga predmeta mogu pribaviti učiteljsko osposobljenje na našem sveučilištu«, može se zaključiti da takva mogućnost dotada nikada nije postojala u Zagrebu. No, iz dostupnih izvora proizlazi da su prije stupanja na snagu *Propisa* iz 1885. u Zagrebu ipak položena dva učiteljska ispita za njemački jezik, u vrijeme Julija Šajatovića. Naime, nakon što je Zemaljska vlada 19. veljače 1877. donijela *Privremeni propis ob izpitivanju kandidatah gimnazijskoga učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji*, budući gimnazijski profesori nisu više morali polagati učiteljski ispit pred bečkim, praškim ili budimpeštanskim ispitnim povjerenstvom.²² Među članovima *Kr. povjerenstva za izpitivanje kandidata gimnazijskoga učiteljstva* u Zagrebu našao se i Julije Šajatović.²³ Iako je već poznato da su, neovisno o odabranoj struci, kandidati polagali i usmeni ispit iz njemačkog jezika,²⁴ valja se ovdje kratko osvrnuti na one koji su položili ili barem prijavili ispit iz njemačkog jezika i književnosti kao glavne struke, a koji u dosadašnjim istraživanjima o povijesti zagrebačke germanistike nisu uzeti u obzir. Prvi među njima bio je Petar Brašnić, koji je ispit počeo polagati još pred bečkim povjerenstvom. Nakon što je položio ispit iz klasične filologije za nižu gimnaziju, u ožujku 1879. podnio je molbu »za dopunitbu učit. sposobnosti iz njemačkog jezika i literature« te je u listopadskom roku iste godine položio ispit »iz njemačkoga jezika za cielu gimnaziju«. ²⁵ Matija Valpotić kao svoju je struku odabrao »njemački jezik za cielu a poviest za nižu gimnaziju«. U listopadskom roku 1880. položio je samo ispit »iz njem. jezika za nižu gimnaziju« pa su mu »radnje propale«. ²⁶ Zadatke za domaće radnje u prosincu 1881. dobio je i Jovan Milić, koji se odlučio za kombinaciju »Njemački jezik i geografija za višu, a poviest za nižu gimnaziju«, no nema podataka da ih je predao, tj. da je pristupio polaganju ispita.²⁷ Drugi kandidat koji

je položio ispit iz njemačkog jezika kao glavne struke bio je Antun Postružnik. Njegov je prvi izbor bio »Latinski i njemački jezik za cielu, a grčki za nižu gimnaziju«, ali je u listopadu 1883. »zabačen u svih jezicih«. Godinu dana poslije opredijelio se za »njemački jezik za višu, latinski i grčki za nižu gimnaziju«. Ispit iz njemačkog jezika položio je u listopadu 1885., a iz klasične filologije u svibnju 1886. godine.²⁸ Kakav je točno bio status ovih »ispitanih učitelja«, tema je za neko novo istraživanje.

Kao što je već rečeno, nakon 1885. polaganje učiteljskog ispita iz njemačkog jezika u Zagrebu više neće biti moguće sve do nove odluke. »Previšom rješidbom« od 4. veljače 1890. dopunjen je popis struka iz kojih se mogao polagati učiteljski ispit u Zagrebu, a dopune su proglašene naredbom kr. zemaljske vlade od 3. lipnja 1890. Popisu su pridodani i »Njemački jezik kao glavna te latinski i grčki jezik kao sporedne struke«, a za realke i »Hrvatski jezik kao glavna struka i njemački ili drugi koji *moderni jezik*, koji se u hrvatsko-slavonskim srednjim učilištima kao obligatan predmet predaje, također kao glavna struka« te »*Dva moderna jezika*, koji se u hrvatsko-slavonskim srednjim učilištima kao obligatni predmeti predavaju, kao glavne struke, a uz to hrvatski jezik kao sporedna struka«. ²⁹ Za polaganje učiteljskog ispita iz svih modernih filologija, pa tako i njemačke, vrijedila su sljedeća pravila:

Da tko bude ovlašten učiti na gimnaziji ili realci njemački ili drugi koji moderni jezik, koji se u istim učilištima predaje kao obligatan predmet, traži se, da kandidat pravilno i lijepo govori i piše dotični jezik, da temeljito zna slovnice i stilistiku istoga jezika, da zna povijest književnosti u savezu s kulturnom odnosno – s političkom poviješću dotičnoga naroda, da je potanje proučio bar po jednoga pjesnika i prozaistu klasika iste književnosti, i da je vješt prema teoriji poetike estetski tumačiti pjesmotvore iz nje.

²¹ HR-HDA-502, Imenik I, br. 186 i 273; kut. 172, dosje Milana Nedeljkovića.

²² Tihana Luetić, »Duljina studiranja, doktorati i državni ispiti studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu upisanih 1874.–1914.«, *Časopis za suvremenu povijest* 39/1 (Zagreb: 2007), str. 157–180, na str. 176; Antun Cuvaj (prir.), *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. VII: *Od 31. svibnja 1875. do 31. listopada 1888.* (Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.–slav.–dalm. zem. vlade, Odjela za bogošt. i nastavu, 1911), str. 201 i 236.

²³ *Akademičke oblasti, osoblje i red predavanja u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu* (Zagreb: tisak Kraljevske zemaljske tiskare), ljetni semestar 1877./1878., str. 13.

²⁴ HR-HDA-502, kut. 44, dosje Žige Trausmilera, »Ocjena ob ustmenomu izpitu iz njemačkoga jezika kand. g. Žige Trausmüllera«.

²⁵ HR-HDA-502, Imenik I, br. 10 i 20.

²⁶ *Isto*, br. 54.

²⁷ *Isto*, br. 92.

²⁸ *Isto*, br. 100 i 160.

²⁹ *Akademički propisi za porabu slušalaca u kr. hrv. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu* (Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1898), str. 69.

Koli domaće toli klauzurne radnje treba izrađivati u dotičnom jeziku, upravo tako mora se i usmeni ispit u istom jeziku polagati.³⁰

Propisane se skupine za polaganje ispita u pravilu nisu mogle mijenjati, ali su ipak postojale i iznimke.³¹ S vremenom su odobrene i nove kombinacije pa su se kandidati mogli odlučiti i za filozofiju i njemački kao glavnu struku te filozofiju i hrvatski kao glavnu, uz njemački kao sporednu struku.³²

U *Akademičkim oblastima*, koje su se tiskale prije početka svakog »poljeća«, ime Stjepana Tropscha kao člana povjerenstva za ispitivanje kandidata srednjoškolskog učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji prvi se put našlo u ljetnom semestru 1897./1898., ali je on na to mjesto bio imenovan već i u zimskom semestru, tj. spomenute 1897. godine.³³ Prvi su polaganju učiteljskog ispita iz njemačkog jezika pristupila dvojica bečkih studenata, Franjo Gilming i Josip Ams. Gilming je u prosincu 1897. podnio molbu za polaganje ispita iz njemačkog i hrvatskog jezika kao glavne struke. Ispit iz njemačkog položio je u svibnju 1898., ali je učiteljsku svjedodžbu stekao tek u svibnju 1900., nakon polaganja ispita iz hrvatskog jezika.³⁴ U svibanjskom roku 1900. ispit je položio i Ams, i to iz njemačkog jezika kao glavne, a klasične filologije kao sporedne struke.³⁵ Više od tri godine poslije, u listopadu 1903., ispite su položili Branimir Vizner i Božidar Petrović, obojica iz filozofije i njemačkoga jezika kao glavne, a hrvatskog jezika kao

sporedne struke.³⁶ Ni Petrović ni Vizner nisu kao redoviti studenti slušali kolegije Stjepana Tropscha,³⁷ a ni dvije godine poslije, 1905., učiteljski ispit još nije položio nitko tko je studij germanistike dovršio u Zagrebu.³⁸ Zbog toga je na sastanku Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora upućena kritika na račun tog studija:

U sveučilištu imamo katedru za taj predmet, ali još nijesmo dobili nijednoga germanista. Uopće se opaža, da se đaci ne upisuju rado u germanistiku. Trebalo bi uzeti samo onoga, koji već zna njemački, a ako se to ne može izvesti, onda bi bolje bilo ukinuti katedru, a stipendije davati za učenje u njemačkim sveučilištima.³⁹

Situacija s nedostatkom kvalificiranih učitelja za njemački jezik postajala je sve alarmantnijom. Početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj je, naime, bilo trideset srednjih škola u kojima su se podučavali strani jezici, uključujući i njemački u većini njih.⁴⁰ O tom se problemu očitovao i profesor Hinko Scheidela. Na spomenutom sastanku Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora u travnju 1905. izjavio je:

Mi imademo danas potpuno pravo zahtijevati, da budemo ubrojani među kulturne narode, ali mi nijesmo pogotovu u mnogim modernim znanostima još tako jaki, da ne bismo trebali tuđe pomoći, tuđih knjiga i studija, da nam se ne bi valjalo čuvati narodne isključivosti i oholosti. Svaki naš obrazovani čovjek znade, koliko nam je potrebno upravo poznavanje njemačkoga jezika

³⁰ *Isto*, str. 70.

³¹ Usp. npr. molbu Spasenija Price u: Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 92.

³² *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874–1924. Spomenica Akademičkoga senata* (Zagreb: Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina, 1925), str. 371.

³³ Usp. *Akademičke oblasti*, ljetni semestar 1897./1898., str. 11 i 14. U zadatku zadanom za pisanu domaću radnju 5. prosinca 1897. Tropsch se potpisao kao »Dr. Stjepan Tropsch, član ispitnog povjerenstva za kandidate srednjih škola«. Usp. HR-HDA-502, kut. 39, dosje Franje Gilminga.

³⁴ HR-HDA-502, Imenik II. Učiteljski kandidati koji su dobili domaće radnje 1893.–1910., br. 77; kut. 39, dosje Franje Gilminga.

³⁵ HR-HDA-502, Imenik II, br. 102; kut. 1, dosje Josipa Amsa.

³⁶ HR-HDA-502, Imenik II, br. 146 i 173; kut. 186, dosje Božidara Petrovića.

³⁷ Petrović je studirao u Beču te je ondje položio i strogi ispit 1900. godine. U ljetnom semestru 1900./1901. slušao je germanističke kolegije kao izvanredni student Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu. HR-HDA-502, kut. 186, dosje Božidara Petrovića, »Curriculum vitae Dr. phil. Božidara Petrovića«; AFF, Imenici, br. 30. Vizner je slušao predavanja učitelja njemačkog jezika na Mudroslovnom fakultetu u zimskom semestru 1889./1900. AFF, Imenici, br. 13.

³⁸ Usporedbe radi, Gustav Šamšalović, koji je u zimskom i ljetnom semestru 1897./1898. bio student germanistike na zagrebačkom Mudroslovnom fakultetu, a u trećem je semestru prešao na sveučilište u Grazu, gdje je nastavio i dovršio studij, učiteljski ispit položio je pred tamošnjim povjerenstvom 1903. godine. AFF, Imenici, br. 22; HR-HDA-890, Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH i NRH, kut. 365, dosje Gustava Šamšalovića. Artur Schneider, koji je također slušao germanistiku u Zagrebu prva dva semestra, u zimskom i ljetnom 1898./1899., položio je učiteljski ispit u Beču 1906., ali je već 1902. na istom sveučilištu položio stroge ispite. AFF, Imenici, br. 23 i 36; HR-HDA-890, kut. 377, dosje Artura Schneidera.

³⁹ »Društveni sastanci«, *Nastavni vjesnik*, knj. XIII (Zagreb, 1905), str. 733.

⁴⁰ Štefka Batinić, Ivan Vavra, »Fremdsprachenunterricht in den kroatischen Schulen im 20. Jahrhundert«, u: Elmar Lechner (ur), *Formen und Funktionen des Fremdsprachenunterrichts im Europa des 20. Jahrhunderts* (Frankfurt/M., Wien: Peter Lang, 2002), str. 23. Za tjednu satnicu usp. *Isto*, str. 24. O razlikama između vrsta srednjih škola (gimnazije, realne gimnazije, učiteljske škole, ženski liceji i strukovne škole) usp. *Naučna osnova za srednje škole*, str. 18–19; Tihana Luetić, Tihomir Vukelja, *Prirodoslovci i matematičari. Postanak domaće akademske prirodoslovno-matematičke zajednice u Hrvatskoj* (Zagreb: Srednja Europa, 2017), str. 56–58 te tablicu »Srednje škole u Hrvatskoj i Slavoniji u zadnjoj četvrtini XIX. stoljeća« na str. 59.

za kulturni i naučni naš razvitak, a svatko znade i to, da je i danas, kao što je uvijek bilo, upravo poznavanje modernih kulturnih jezika često jedino mjerilo, po kojem se ocjenjuje stepen obrazovanja kojega čovjeka. Zar nije dakle vječna šteta, da se učenju kulturnih jezika uopće, a osobito u školama priklanja tako neznatna važnost; zar nije grijeh, da se našoj miloj i baš za učenje jezika sposobnoj mladeži ne da prilika, da bar jedan moderni jezik valjano nauči?⁴¹

Složio se s mišljenjem da se »naš sveučilištarac« ne bi u Grazu ili Beču mogao bez poteškoća sporazumjeti u jednostavnim svakodnevnim situacijama te se zapitao kako da on onda »posegne za njemačkom naučnom knjigom, da olakša svoj rad ili da upotpuni svoje znanje, kad već unaprijed mora priznati: 'Ja ne ću razumjeti ništa?'«.⁴² Smatrao je da se tim problemima može doskočiti samo ako »obuka u njemačkom jeziku već od prvoga početka dođe u ruke valjanih i iskusnih stručnjaka«:

Stoga je nužno, da je svaki učitelj, koji predaje njemački, pa bilo to i u najnižem razredu, a ovdje osobito, vješt jeziku; on mora da je germanist. Da danas naši učenici i u najvišim razredima ne znadu najjednostavnijih stvari, tomu je krivo poglavito to, što poradi nedostatka germanistâ predaju u nižim razredima ponajviše učitelji, koji ili sami ne svladavaju potpuno jezik ili nemaju za taj predmet volje, jer ne ide u njihovu struku.⁴³

Do priželjkivanih promjena počinje dolaziti 1906. godine. U svibnju te godine Pavao Maček, nekadašnji student zagrebačkog Mudroslovnog fakulteta, koji je 1904. stekao pravo predavanja povijesti i geografije u svim razredima, uspio je ispit iz svoje glavne struke

»proširiti ispitom iz njemačkoga jezika za niže razrede srednjih škola«.⁴⁴ Potom su konačno dvojica položila i učiteljski ispit iz njemačkog jezika kao glavne struke. Bili su to Adolf Herzer i Ivan Grünwald.⁴⁵ Herzer je započeo s polaganjem ispita u svibnju 1906., a Grünwald u listopadu iste godine. Obojica su položila ispit iz njemačkog jezika, ali su ispit iz klasične filologije kao sporedne struke morali ponoviti u idućem ispitnom roku, nakon čega im je izdana ispitna svjedodžba: Herzeru u listopadu 1906., a Grünwaldu u travnju 1907.⁴⁶ Herzer, koji je bio namjesni učitelj u kr. gimnaziji u Gospiću, a potom u kr. realnoj gimnaziji u Senju, premješten je nakon polaganja ispita u kr. realnu gimnaziju u Osijeku.⁴⁷ Grünwald je još kao namjesni učitelj premješten 1903. iz kr. gimnazije u Osijeku u kr. donjogradsku gimnaziju u Zagrebu, a zatim u kr. realnu gimnaziju u Zagrebu, gdje je i imenovan pravim učiteljem.⁴⁸

Do kraja 1918. učiteljski ispit iz njemačkog jezika u Zagrebu položilo je 45 kandidata.⁴⁹ Samo troje među njima odabralo ga je kao sporednu struku, dok su ga ostali mogli predavati u svim razredima gimnazija i realnih gimnazija. Vrijedi napomenuti da su među njima, uz već spomenutu četvoricu iz 1900. i 1903., bila još samo druga četvoricu koji nisu studirali germanistiku u Zagrebu.⁵⁰ Ostalih trideset sedmero »ispitanih učitelja« uglavnom je tijekom svog studija, a neki među njima i tijekom svih semestara, slušalo germanističke kolegije na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, odnosno mogu se smatrati polaznicima zagrebačkog studija germanistike.⁵¹

Među studentima germanistike upisanima na zagrebački Mudroslovni fakultet zaključno s 1918. godinom njih sedmero steklo je u Zagrebu titulu doktora filozofije, odabravši germanistiku kao glavnu struku, dok su još

⁴¹ Hinko Scheidela, »O didaktičnoj metodi u obuci njemačkoga jezika i njemačke književnosti u našim srednjim školama«, *Nastavni vjesnik*, knj. XIV (Zagreb, 1905 – 1906), sv. 1, str. 1–6, na str. 1.

⁴² *Isto*.

⁴³ *Isto*, sv. 2, str. 90–94, na str. 90.

⁴⁴ HR-HDA-502, Imenik II, br. 222; kut. 148, dosje Pavla Mačeka.

⁴⁵ Pogrešna je tvrdnja da je Ivan Grünwald bio prvi zagrebački student germanistike koji je položio učiteljski ispit iz njemačkog jezika kao glavne struke (usp. Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 117, bilj. 638). Ipak je to bio Adolf Herzer, kao što je i vidljivo iz godine polaganja ispita navedene u prilogu ovdje citiranog rada (Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 314 i 316).

⁴⁶ HR-HDA-502, Imenik II, br. 179 i 181; HR-HDA-890, kut. 113, dosje Ivana Grünwalda; kut. 122, dosje Adolfa Herzera.

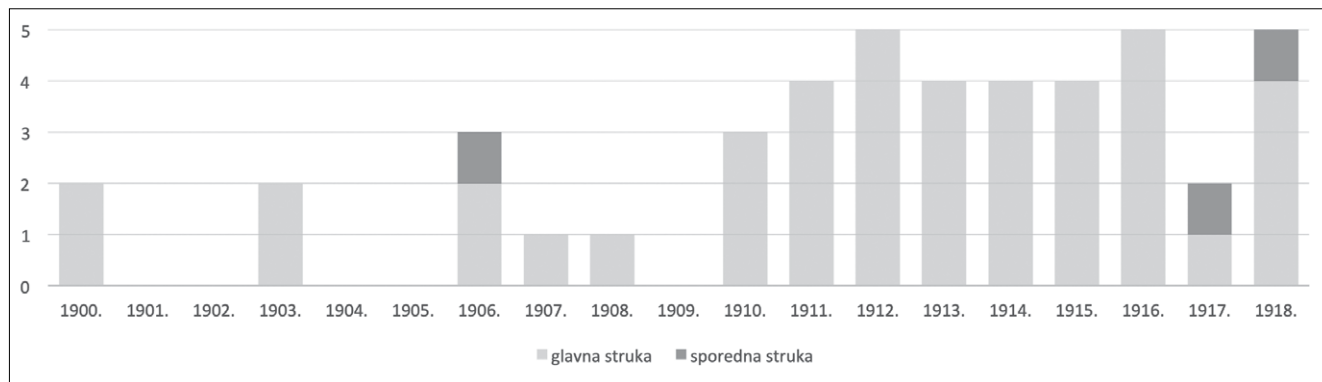
⁴⁷ HR-HDA-890, kut. 122, dosje Adolfa Herzera

⁴⁸ HR-HDA-890, kut. 113, dosje Ivana Grünwalda.

⁴⁹ Usp. *Prilog I*.

⁵⁰ Bili su to Josip Publiković (1906., njemački jezik glavna, latinski i grčki sporedna struka), Dimitrije Kostić (1911., hrvatski i njemački jezik glavna struka), Oskar Sekulić (1914., njemački jezik glavna, latinski i grčki sporedna struka) i Mirko Seunik (1915., hrvatski i njemački jezik glavna struka). HR-HDA-502, Imenik II, br. 223, 326 i 576; Imenik kandidata 1911.–1933. (dalje: Imenik III), br. 94 i 149; kut. 128, dosje Dimitrija Kostića; kut. 209, dosje Oskara Sekulića.

⁵¹ Usp. Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 311–335. Od slušača germanistike upisanih na Mudroslovni fakultet do propasti Austro-Ugarske Monarhije, učiteljski ispit iz njemačkog jezika u Zagrebu položilo je pedesetoro kandidata, sedmero je (najvjerojatnije) odustalo od polaganja, a za osmoricu slušača poznato je da su ispit položili izvan Hrvatske. Neki su polagali ispit dvadesetih pa čak i tridesetih godina dvadesetog stoljeća. *Isto*, str. 96–97.

Slika 1. Broj kandidata koji su u Zagrebu položili učiteljski ispit iz njemačkog jezika (1900.–1918.). Navedeno prema godini u kojoj su dovršili polaganje ispita, tj. kada im je izdana svjedodžba. Izvor: HR-HDA-502, Imenik I–III.

četvorica izabrala njemački jezik i književnost kao »popunjujuću« struku, a trojica položila jednosatni rigoroz.⁵² Od spomenutih sedmero, šestoro je položilo i učiteljski ispit te su radili u školama.

Neki su suvremenici dovodili u pitanje kvalitetu sveučilišne nastave germanistike u Zagrebu, a time ujedno i kvalitetu nastavnog kadra koji se na njoj školovao. Pokušavajući nagovoriti Isidora Kršnjavog da na sjednici Proforskog zbora glasuje protiv osnutka katedre za francuski jezik i književnost te da umjesto toga predloži osnivanje druge katedre za hrvatski jezik, Branko Drechsler (Vodnik) povukao je paralele između – prema njegovu shvaćanju – dviju nepotrebnih katedri:

Na našem sveučilištu ima na pr. katedra za njem[ački] jezik i književnost, a obično su upisana samo 2 – 3 djaka, i to stipendisti: Jedan moj kolega još je danas nesretan, što je kao stipendist morao ove 4 god[ine] slušati germanistiku u Zagrebu, a vlada mu nije dopustila, da bar na jednu godinu podje u Beč, jer bi profesor ostao bez slušača. Bilo bi bolje, da se novac, utrošen za ovu katedru, upotrijebi za stipendije, pa da naši ljudi študiraju bar germanistiku na njem[ačkim] sveučilištima. Na gimnazijama jasno se opaža, da je veliko zlo, što imade-mo katedru za germanistiku, pa ipak ova je katedra ipak još nekako potrebna. Ali katedra za romanistiku, naročito dok nemamo više vrlo potrebnih katedra, posve bi bila suvišna, i za sad mislim – upravo škodljiva. Mi trebamo tek nekoliko profesora franc[uskog] jezika, pa je previše, ako svake godine jedan apsolvira. Prema tome je najbolje, da taj jedan uči u Beču i Parizu, jer ako dodje kao stipendist u Zagreb, ne će moći maknuti iz

Zagreba, da profesor ne ostane bez slušača. A napokon uz sav rad profesora – a djaci i onako u Z[a]g[re]b[u] gotovo ništa ne rade – ne će naučiti gotovo ništa.⁵³

No, s obzirom na to da je Drechsler rado pisao i protiv drugih profesora Mudroslovnog fakulteta,⁵⁴ njegove riječi treba ipak uzeti s dozom opreza.

Drechslerove tvrdnje donekle demantira izostanak pritužbi na kvalitetu nastavničkog rada zagrebačkih »ispitanih učitelja« za njemački jezik. Ako su one i postojale, nisu zabilježene u njihovim službenim dosjetima. Štoviše, dobivali su zadovoljavajuće godišnje ocjene, neki među njima i dobre, vrlo dobre i odlične, slično kao i oni koji su predavali druge predmete. Osim toga, redovito su i ispunjavali svoje obveze da bi nakon imenovanja pravim učiteljima mogli steći naslov profesora. I dob u kojoj su polagali učiteljski ispit ne pokazuje veća odstupanja u odnosu na kandidate koji su ispit polagali iz drugih struka. Kad je riječ o dobi polaganja ispita, najviše je studenata Mudroslovnog fakulteta upisanih između 1874. i 1914. tu obvezu izvršilo neposredno nakon završetka studija, dakle u dobi između 24 i 26 godina.⁵⁵ U slučaju studenata njemačkog jezika upisanih između 1895. i 1918. godine, dobna je granica bila nešto viša. U spomenutoj dobnoj kategoriji ovdje se nalazilo njih petnaestoro (30 %). Prije tridesetog rođendana ispit iz njemačkog jezika položio je još dvadeset jedan student (42 %), dok je njih četrnaestero bilo starije od trideset godina (28 %). Od svih zagrebačkih studenata germanistike koji su ispit položili u Zagrebu, najstarija je bila Ljuba Kernic, jedna od dvoje prvih studenata nagrađenih 1904. u novoutemeljenom Seminaru za njemačku filologiju. Iako je stekla apsolutorij u veljači

⁵² *Isto*, str. 182–201.

⁵³ HR-HDA-804, Isidor (Iso) Kršnjavi, kut. 12, Branko Drechsler Isidoru Kršnjavom, Selce, 4. srpnja 1914.

⁵⁴ Usp. Branko Vodnik, »Profili i pojave (Prilozi za istoriju Filozofskog fakulteta u Zagrebu)«, *Jugoslavenska njiva*, 10/6 (Zagreb, 1926), str. 205–208; 10/7 (Zagreb, 1926), str. 235–238.

⁵⁵ Luetić, »Duljina studiranja«, str. 177.

Prilog I. Popis studenata zagrebačke germanistike s položenim učiteljskim ispitom u Zagrebu (1906.–1918.).
Sastavljeno prema: Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 311–335.

Prezime, ime	Godina polaganja učiteljskog ispita	Glavna struka	Sporedna struka
Barac, Antun	1918.	filozofija i hrvatski jezik	njemački jezik
Grünwald, Ivan	1907.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Herrak, Olga	1914.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Herzer, Adolf	1906.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Horvatić, Rudolf	1916.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Hurm, Antun	1911.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Jurišić, Blaž	1917.	filozofija i hrvatski jezik	njemački jezik
Kesterčanek, Vladimir	1911.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Kolander, Ivan	1916.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Korač, Želimir	1915.	njemački jezik i filozofija	hrvatski jezik
Kralj, Viktor	1910.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Krušec, Josipa	1913.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Kuhner, Đuro	1912.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Maček, Pavao	1904./1906.	povijest i geografija	njemački jezik
Majhen, Vladimir	1915.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Melkus, Maksimilijan	1918.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Mihelić, Franjo	1914.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Pavičić, Stjepan	1913.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Pecinovsky, Slava	1910.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Perok, Mira	1912.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Petanjek, Maksimilijan	1916.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Petz, Vladoje	1915.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Rengjeo, Ivan	1912.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Riesz, Franjo	1914.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Schey, Rudolf	1912.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Steiner, Mavro	1910.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Steinfl, Stanislav	1916.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Stemberger, Ivan	1908.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Strauss, Josip	1913.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Šajković, Viden	1918.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Šimončić, Miroslav	1912.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Tarczay, Gizela	1918.	njemački jezik i mađarski jezik	-
Tkalac, Anka	1913.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Tkalčić, Branko	1916.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Trontl, Stjepko	1917.	hrvatski jezik i njemački jezik	-
Verzak, Ferdo	1911.	njemački jezik	latinski i grčki jezik
Westermeyer, Aleksandar	1918.	njemački jezik	latinski i grčki jezik

1907. te se iste godine prijavila za polaganje učiteljskog ispita, zbog obiteljskih je razloga odustala. Spletom okolnosti, djelomično i zbog ratnih prilika, ispit je položila tek 1923. godine, šesnaest dana nakon 39. rođenda-

na.⁵⁶ Izuzmu li se studenti koji su studirali tijekom Prvo-ga svjetskog rata, neovisno o broju ratnih semestara, kao i svi oni koji su učiteljski ispit polagali tijekom ili nakon rata, dobna struktura kandidata s položenim ispi-

⁵⁶ HR-HDA-502, kut. 121, dosje Ljube Kernic, Ispitna svjedodžba br. 32/1923. i »Opis života i obrazovanja«; HR-HDA-890, kut. 165, dosje Ljube Kernic, Službenički list. Od svih zagrebačkih studenata germanistike upisanih do raspada Austro-Ugarske, prema dostupnim je izvorima u trenutku polaganja učiteljskog ispita najstariji bio Ivan Baretić. On je 1936. položio ispit iz hrvatskog jezika s književnošću kao glavne te njemačkog jezika s književnošću kao sporedne struke u Beogradu, u dobi od 58 godina. Usp. HR-HDA-216, kut. 690, 9846, dosje Ivana Baretića.

tom iz njemačkog jezika približava se dobroj strukturi svih studenata Mudroslovnog fakulteta s položenim učiteljskim ispitom, upisanih do 1914. godine.⁵⁷

Je li, dakle, zagrebačka germanistička katedra u prvih dvadesetak godina postojanja ispunila svoju svrhu? Bez cjelovite analize kvalitete srednjoškolske nastave njemačkog jezika ostaju samo kvantitativni pokazatelji, a oni uistinu govore u prilog tome. Neovisno o tome što je Stjepan Tropsch poticao svoje studente da se bave i znanstvenim radom, primarni je cilj zagrebačke germanističke katedre ipak bilo osposobljavanje stručnoga kadra za srednjoškolsku nastavu.⁵⁸ Iako je od utemeljenja katedre do prvog položenog ispita iz germanistike kao glavne struke – kad je riječ o polaznicima zagrebačkog Mudroslovnog fakulteta – proteklo desetak godina te su neki počeli sumnjati u opravdanost postojanja te katedre, od 1910. do 1918. prosječno je četvero kandidata godišnje polagalo učiteljski ispit. Time zasigurno nisu mogle biti pokrivena sve potrebe za stručnim kadrom, ali se njihovim imenovanjem ipak postupno smanjivao broj škola u kojima su njemački jezik predavali nekvalificirani učitelji. Jesu li ti »ispitani učitelji« uspješni postići da zadane ishode ostvari više učenika nego što je to bio slučaj prije njihova imenovanja, tj. jesu li uspješni spriječiti to »da napreduju samo učenici, koji govore kod kuće njemački, dok drugi, i to velika većina, dan za danom sve više zaostaju; u višim pak razredima nastaje između jednih i drugih golem jaz, koji se već ne da premostiti«?⁵⁹ Odgovor na to pitanje treba ipak potražiti u nekim drugim izvorima.

IZVORI I LITERATURA

Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Spisi po urudžbenom broju (Spisi dekanata Mudroslovnog fakulteta), 1874.–1918.

Imenici redovitih i izvanrednih slušatelja Mudroslovnoga fakulteta, br. 5-103.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb

HR-HDA-502. Filozofski fakultet u Zagrebu. Ispitna komisija za polaganje stručnih ispita za zvanje profesora srednjih škola: Imenik I. Učiteljski kandidati koji su dobili domaće radnje 1877.–1896.; Imenik II. Učiteljski kandidati koji su dobili domaće radnje 1893.–1910.; Imenik kandidata 1911.–1933. (Imenik III); dosjei kandidata.

HR-HDA-216. Ministarstvo narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske, kut. 86, br. 75, dosje Josipa Amsa.

HR-HDA-890. Zbirka personalnih spisa državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH i NRH.

HR-HDA-804, Isidor (Iso) Kršnjavi, kut. 12, Branko Drechsler Isidoru Kršnjavom, Selce, 4. srpnja 1914.

Akademičke oblasti, osoblje i red predavanja u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (Zagreb: tisak Kraljevske zemaljske tiskare), ljetni semestar 1877./1878., zimski i ljetni semestar 1897./1898.

Akademički propisi za porabu slušalaca na kr. hrvatskom sveučilištu Franje Josipa I. (Zagreb: Brzotiskom A. Brusine, 1887).

Akademički propisi za porabu slušalaca u kr. hrv. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1898).

Batinić, Štefka; Vavra, Ivan. 2002. »Fremdsprachenunterricht in den kroatischen Schulen im 20. Jahrhundert«, u: Elmar Lechner (ur), *Formen und Funktionen des Fremdsprachenunterrichts im Europa des 20. Jahrhunderts* (Frankfurt/M., Wien: Peter Lang, 2002).

Bobinac, Marijan. 1998. »Odsjek za germanistiku«, u: Stjepan Damjanović (ur.), *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb: Filozofski fakultet, 1998), str. 175–183.

Cuvaj, Antun (prir.). 1911. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. VII: *Od 31. svibnja 1875. do 31. listopada 1888.* (Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.–slav.–dalm. zem. vlade, Odjela za bogošt. i nastavu, 1911).

Cvijović Javorina, Ivana. 2022. *Germanistika u Hrvatskoj. Nastava njemačkog jezika i književnosti na Sveučilištu u Zagrebu 1876.–1918.* (Zagreb: Srednja Europa, 2022).

Doktoratsakt Iwan Bratoljub Scherzer (UAG, DA 328), Universitätsarchiv Graz, Doktoratsakten der Philosophischen Fakultät 1872–1918. Dostupno na: <https://unipub.uni-graz.at/obvugruada/content/title-info/1608413> (pristup: 10. srpnja 2022. godine).

»Društveni sastanci«, *Nastavni vjesnik*, knj. XIII (Zagreb, 1905), str. 733.

⁵⁷ Opširnije o učiteljskim ispitima u: Cvijović Javorina, *Germanistika u Hrvatskoj 1876.–1918.*, str. 89–99.

⁵⁸ Žmegač, »Zur Geschichte der Germanistik in Kroatien«, str. 112.

⁵⁹ Scheidela, »O didaktičnoj metodi u obuci njemačkoga jezika«, str. 90.

- Luetić, Tihana. 2007. »Duljina studiranja, doktorati i državni ispiti studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu upisanih 1874.–1914.«, *Časopis za suvremenu povijest* 39/1 (Zagreb: 2007), str. 157–180.
- Luetić, Tihana; Vukelja, Tihomir. 2017. *Prirodoslovci i matematičari. Postanak domaće akademske prirodoslovno-matematičke zajednice u Hrvatskoj* (Zagreb: Srednja Europa, 2017).
- Mojašević, Miljan. 1974. *Nemačko-jugoslovenske kulturne veze. Studije i članci* (Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata, 1974).
- Müller, Hans-Harald; Richter, Myriam Isabel (prir.). 2013. *Praktizierte Germanistik. Die Berichte des Seminars für deutsche Philologie der Universität Graz 1873–1918* (Stuttgart: Hirzel, 2013).
- Naredba kr. hrv.–slav.–dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 10. listopada 1886. br. 6211, kojom se propisuje jedna naučna osnova za sve hrvatsko-slavonske realke* (Zagreb: Tisak Ign. Granitza i dr., 1886).
- Naučna osnova za srednje škole* (Zagreb: Tisak kr. zemaljske tiskare, 1906).
- Scheidela, Hinko. 1906. »O didaktičnoj metodi u obuci njemačkoga jezika i njemačke književnosti u našim srednjim školama«, *Nastavni vjesnik*, knj. XIV (Zagreb, 1905 – 1906), sv. 1, str. 1–6; sv. 2, 90–94.
- Scherzer, Ivan. 1895. »Reforma obuke u njemačkom jeziku«, *Nastavni vjesnik*, knj. III (Zagreb, 1895), str. 12–23.
- Sedlar, Antun. 1941. »Germanistik in Kroatien«, *Deutsche Kultur im Leben der Völker: Mitteilungen der Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und Pflege des Deutschtums* 16/2 (München, 1941), str. 281–290.
- Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874–1924. Spomenica Akademičkoga senata* (Zagreb: Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina, 1925).
- Vodnik, Branko. 1926. »Profili i pojave (Prilozi za istoriju Filozofskog fakulteta u Zagrebu)«, *Jugoslavenska njiva*, 10/6 (Zagreb, 1926), str. 205–208; 10/7 (Zagreb, 1926), str. 235–238.
- Žmegač, Viktor. 1995. »Zur Geschichte der Germanistik in Kroatien«, u: Christoph König (ur.), *Germanistik in Mittel- und Osteuropa* (Berlin; New York: de Gruyter, 1995), str. 111–120.

Contribution of the Zagreb study of German language and literature to the quality of secondary school teaching (1895 – 1918)

Summary

At the end of the 19th century, there were a large number of schools in Croatia and Slavonia where German was taught by unqualified teachers. The training of educated high school staff was therefore one of the most important reasons for the foundation of department for German language and literature at the Faculty of Philosophy. Analysing the documentation from the teachers' exams, the paper tries to answer the question whether the Zagreb department fulfilled its intended purpose, that is, whether it managed to contribute to raising the quality German language teaching at the secondary school level.

Keywords: German language, Faculty of Philosophy in Zagreb, study of German language and literature, secondary school teaching